

Oponentský posudek na habilitační práci Dr. Giuseppa Maiella, PhD., Polarita sexuality a smrti. Soubor etno-antropologických studií. Brno 2013.

Dr. Maiello je naší veřejnosti již dlouho a také výrazně mediálně znám jako slavista, jenž prakticky a teoreticky bádá v mezní oblasti etnologie, antropologie, kulturologie a areálové, slavisticky orientované filologie: právě pro tuto poslední průnikovou sféru jsem vlastně oponentem jeho habilitačního spisu a snad také z důvodů jeho implicitního i explicitního příklonu k filologicko-areálovým studiím brněnské provenience. Habilitand vytvořil hermeneutickým kruhem provázaný soubor studií, chtělo by se říci - v návaznosti na uvedené - cyklus, vycházející z analýzy a nového „navigování“ pozapomenutých koncepcí, které problematiku uvedenou v titulu nahlížely nikoli z hlediska „tvrdých“, invazních metod, ale „měkce“, jakoby z boku, s vnitřním porozuměním pro magii a mýtus a také z jejich historického přijetí. Téma sexuality a smrti, jinak „lásky a smrti“ (nebudeme raději dumat nad rozdílem mezi sexem a láskou) nám ostatně ve folklóru napověděli už dva slavní čeští básníci. Ohniskem práce je problematika upírství (vampyrismu), jíž se Maiello už dlouho zabývá.

Práce jako celek je podle mého názoru dobře promyšlena, racionálně strukturována, studie jsou v angličtině, češtině, slovenštině a ruštině tak, jak vznikaly v návaznosti i jako anticipace dalšího bádání. Habilitandovým východiskem je pasáž z úvodního komentáře: „Dle našeho názoru dokonce i procesy, které se zdají být ‚čistě kulturními‘, v sobě ve skutečnosti skrývají invarianty determinované biologickou podstatou člověka.“ (s. 4). Právě v této úvodní partii otvírá Maiello dveře různým, přístupům moderní etnologie a antropologie a snaží se vůči nim vymezit, zejména ve vztahu k fenoménu smrti. K tomu se sluší poznamenat, že se ve své práci zabývá módními tématy a vědními obory – sexuologií a thanatologií – ale celkový výklad je střízlivý, jemný, citlivý vůči různým názorům, empatický i ve vztahu k dobovým studiím, mj. Michela Vovella, Douglase J. Daviese, Davida I. Ketzera, Petera Metcalfa, našich Heleny Haškovcové, Josefa Ungera a Alexandry Navrátilové a Romana Huptycha, autorů ze slovensko-maďarské oblasti; současně však nic neretušuje. V sféře sexuality nemůže ovšem opomenout Sigmunda Freuda a jeho žáka Wilhelma Reicha, ale ani další.

V čele práce stojí anglicky psaná studie *Double Burial and Slavic Specificity*, jež už přímo zasahuje do hájemství široce pojímané slavistiky a ukazuje na komplementaritu, nikoli protikladnost postupů archeologie, prehistorie, historie a lingvistiky.

Další studie je věnována Augustinovi Calmetovi, teologovi 18. století, přesněji řečeno jeho interpretaci událostí v Kiseljevu a Medvedje, kde se opět soustřeďuje spíše na střední Evropu, Uhry, Moravu, Slezsko a Polsko ve smyslu výskytu upírů: materiály a svědectví se dodnes uchovávají v příslušných archívech (noční návštěvy mrtvých, zjevení aj.), což nakonec vede k výnosu Marie Terezie, v němž církevním autoritám odnímá jurisdikci nad případy tzv. upírství. Neopomíjí ani ostrou osvícenskou kritiku Calmetových teologických úvah.

Ve studii *Vampírske epidémie a apotropaické praktiky v slovanských oblastiach strednej Európy: mora a jej pôsobenie* se v návaznosti na rané práce Franka Wollmana zabývá tzv. morou, vytváří jeho typologii a zkoumá jeho jevové i hlubinnější souvislosti. Kulturních tradic Středního Východu, starého Řecka a Říma se týká další studie, v níž se vrací až k akkadskému textu o sestoupení Innany do podsvětí, přes hebrejské a staroegyptské představy až Řecku, Římu a raným Slovanům: v dobových textech také nachází tematizaci upírského syndromu.

V rusky psané studii *Был ли Вампир демонологической фигурой?* Dochází k závěru, že vampýr může být spojován s křesťanskou postavou d'ábla nebo bytosti d'ábla podřízené. Studie *Nejnovější poznatky o vampyrismu* je vlastně poučenou analýzou koncepcí vampyrismu, včetně Évyho Pócse, Carly Corradu Musí, Gábora Klaniczaye, Mircei Eliadeho, Carla Ginsburga aj. Podle Maiella se spojování vampyrismu se slovanskou kulturou dostává do pozadí: fakt, že víra v upíry se zachovala jen v periferních regionech východní Evropy a na Balkáně, nemůže vést k nálepce všeslovanského fenoménu.

Maiellova práce je vskutku inter- a multidisciplinární: dokládá to fakt, že ve studii *O mladých dívkách a smrti mezi staletími a žánry* se nevyhýbá ani disciplíně, jež se fakticky jako součást literární vědy zrodila až ve 30. letech 20. století – genologii. Jde o Maiellovo pátrání po genezi tématu upíra a jeho literárním i žánrovém ztvárnění: v tvorbě jedné mladé autorky (její jméno zde uvádí) se vrací tisícileté schéma, které překračuje současný žánrový model literatury. Atraktivní a, jak autor sám říká, kuriózní je sexualita upírů, kterou habilitand zkoumá na řadě dokladů a nakonec tu dochází k tomu, jak se sexualita upírů promítá do společenského modelu.

Dalo by se říci, že Maiello postupuje od minulosti se současnými „sondami“ do žhavé přítomnosti: kromě mladé autorky, která s upírským tématem zachází v dnešní české literatuře

(ovšem kromě dalších autorů), je tu analýza pohřebních rituálů v českých zemích na příkladu krematorií v Praze-Strašnicích, Zlíně a Plzni. Autor tu poukazuje na jistou bezradnost moderní společnosti, jak se vyrovnat s fenoménem smrti vůbec a s mrtvým člověkem zvláště, a prezentuje, kterak se s tím zacházejí instituce k tomu vzniklé a uzpůsobené: „Člověk, který utrpěl ztrátu blízké bytosti, nemá kulturní možnost vyjádřit přirozeným způsobem utrpení, což je kompenzováno tím, že mrtvola je od něj oddělena a na její místo nastupují ceremoniály související s její likvidací.“ (s. 96).

Na materiálu tzv. zakázaných pohádek s ruským pojmem „antipovedenije“, jak o něm píše mj. Boris Uspenskij, interpretuje některé pasáže z uvedeného okruhu, přičemž dokládá, že „apropaické praktiky, ať již uplatňované v oblasti sexu, či nikoliv, měly za úkol vytvořit okruh ochranných magických praktik a zabezpečit zdárný chod tradiční zemědělské komunity.“ (s. 109).

Ve studii *Sexuální život Slovanů* analyzuje tento aspekt života Slovanů z hlediska etnologického, kulturologického, religionistického a antropologického na teritoriu jiho-, západo- a východoslovanském. Uvádí zde kuriózní případu z české vojenské mise do Bosny, a tak ukazuje, že archetypy sexuálního chování i z axiologického hlediska dosud leckde přežívají.

Za velmi přínosnou pokládám obzvláště studii *O archeomytologii Marii Gimbutiene* (Gimbutas). Týká se známé americké archeoložky a kulturoložky litevského původu (1921-1994), která ve svém bádání vždy usilovala o propojení archeologie, lingvistiky, etnologie a religionistiky ve snaze přiblížit se co nejvíce oněm starým časům hledáním a nalézáním jejich stop v současnosti.

Na nebezpečí přílišného radikalismu v ideologickém posuzování vědy upozorňuje habilitand ve studii o italských kritikách Mircei Eliada, obviňovaného na základě mladistvých výroků o lidské oběti za fašistu (iracionální směr v religionistice).

Řetězec studií uzavírají dvě: *Zapomenuté lužickosrbské zajímavosti* a *Racionalismus Ferdinanda Schertze a Magia posthuma*. V první (uvedme, že Maiello je spoluautorem ceněné areálové knihy o Lužických Srbech) zkoumá rezidua staroslovanských obyčejů v Lužici na pozadí jejího kulturního a vědeckého rozvoje v 19. a 20. století, v druhé sleduje práci *Magia posthuma* svobodného pána Karla Ferdinanda Schertze (zemřel 1724), autora

náležícího k epoše baroka, jenž v zmíněném spise pojednal o vampyrismu v Čechách a na Moravě (habilitand spolupřipravuje její nové české vydání). To, že Schertz neodmítal doložené zjevování upírů, už bylo dostatečným pro jeho ignoranci a označování za reakcionáře. Přitom je Schertz spíše racionalista na sklonku baroka, jehož pojmy přebírají i jiní, např. už zmiňovaný Calmet, ale taky van Svieten a sama Marie Terezie místo slova „vampyrismus“.

Maiellova práce tvoří kompaktní, vícedisciplinárni celek propojující řadu humanitních disciplín, zejména etnologii, antropologii a areálovou filologii. Zároveň ukazuje na plodnost přesahů z tradičního rozpětí etnologie. Patří k trsu bádání, která dávají přednost jemnějším postupům, empatickým metodám, které se snaží oživit starší metody a jejich vnitřní poznávací a obecně kulturní motivaci. Dominantní je u Maiella jeho široce slavistická orientace, již prokazuje, i když jeho znalosti jednotlivých koncepcí a schopnost jejich interpretace a souvislosti manifestují hluboký ponor do v podstatě všech evropských areálů. Práce je psána na velmi dobré jazykové a stylistické úrovni a čeho si cením nejvíce: znalosti, komparatistické potence, dovednosti propojovat různé disciplíny a jejich metody se zrcadí v brilantní jazykové kompetenci, kterou tento Ital v českém prostředí již dlouho zdomácnělý, vyjadřující se v řadě dalších jazyků, prokázal. Pohybuje se volně v odborné literatuře italské, francouzské, anglické, ruské, české, slovenské aj. a to je i v dnešní a právě v dnešní době internetu stále vzácnější. Právě jeho otevřenost jazyková, kulturní a metodologická představuje silnou stránku jeho výkladů.

Dalším podstatným faktem je, že staré koncepce nahlíží z jejich vlastní doby, vychází jim vstříc a projevuje přitom značnou empatii, ale současně se je snaží lokalizovat do široce chápaného oboru jako reflexi kulturních představ a hledá jejich napojení na současná myšlenková proudění.

Habilitační práce Dr. Giuseppe Maiella, PhD., *Polarita sexuality a smrti. Soubor etno-antropologických studií* splňuje požadavky standardně kladené na úroveň habilitačních prací v daném oboru.

V Brně 3. 3. 2014

Prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.